

Τοῦτο δ' ἐγὼ ἐπεχείρησα καὶ πανταχοῦ μὲν τῶν Ἑλληνικῶν μου ἀναγνωστικῶν βιβλίων, καθ' ὅσον παιδαγωγικῶς δὲν ἦτο ἐσφαλμένον, ἀλλ' ἰδίως ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ τῆς Δ' τάξεως. Ἐν γλώσσει

λεξαμένη τὸν τόπον ἐν ᾧ γεγένησθε, τὴν εὐκрасίαν τῶν ὠρῶν ἐν αὐτῷ κατιδοῦσα ὅτε φρονιμωτάτους ἄνδρας οἴσοι· ἅτε οὖν φιλοπόλεμός τε καὶ φιλόσοφος ἢ θεὸς οὔσα τὸν προσφερεστάτους αὐτῇ μέλλοντα οἴσειν τόπον ἄνδρας, τοῦτον ἐκλεξαμένη πρῶτον κατώκισεν. ὤκειτε δὴ οὖν νόμοις τε τοιοῦτοις χρώμενοι καὶ ἔτι μᾶλλον εὐνομούμενοι πάσῃ τε πάντα ἀνθρώπους ὑπερβεβληκότες ἀρετῇ, καθάπερ εἰκὸς γεννήματα καὶ παιδεύματα θεῶν ὄντας. πολλὰ μὲν οὖν ὑμῶν καὶ μεγάλα ἔργα τῆσδε τῆς πόλεως . . . θαυμάζεται. — Θεόφραστος, Χαρακτῆρες, Προοίμιον: "Ἦδη μὲν καὶ πρότερον πολλάκις ἐπιστήσας τὴν διάνοιαν ἐθαύμασα, ἴσως δὲ οὐδὲ παύσομαι θαυμάζων, τί γὰρ δήποτε, τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὸν αὐτὸν ἀέρα κειμένης, καὶ πάντων τῶν Ἑλλήνων ὁμοίως παιδευομένων, συμβέβηκεν ἡμῖν οὐ τὴν αὐτὴν τάξιν τῶν τρόπων ἔχειν.— Ἰσοκράτης, Πανηγυρικός, κεφ. 13, σελ. 50 e: Τοσοῦτον δ' ἀπολέλοιπεν ἡ πόλις ἡμῶν περὶ τὸ φρονεῖν καὶ λέγειν τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ὥσθ' οἱ ταύτης μαθηταὶ τῶν ἄλλων διδάσκαλοι γεγόνασιν, καὶ τὸ τῶν Ἑλλήνων ὄνομα πεποίηκε μηκέτι τοῦ γένους ἀλλὰ τῆς διανοίας δοκεῖν εἶναι, καὶ μᾶλλον Ἕλληνας καλεῖσθαι τοὺς τῆς παιδείσεως τῆς ἡμετέρας ἢ τοὺς τῆς κοινῆς φύσεως μετέχοντας.— Θουκυδίδ. 2, 41, 5: Περὶ τοιαύτης οὖν πόλεως οἶδε τε γενναίως, δικαιοῦντες μὴ ἀφαιρεθῆναι αὐτήν, μαχόμενοι ἐτελεύτησαν, καὶ τῶν λειπομένων πάντα τινὰ εἰκὸς ἐθέλειν ὑπὲρ αὐτῆς κάμνειν.— Καὶ παρακατιῶν αὐτόθ. 43: Καὶ οἶδε μὲν προσηκόντως τῇ πόλει τοιοῦδε ἐγένοντο· τοὺς δὲ λοιποὺς χρῆ ἀσφαλεστέραν μὲν εὐχεσθαι, ἀτολμοτέραν δὲ μηδὲν ἀξιοῦν τὴν εἰς τοὺς πολεμίους διάνοιαν ἔχειν, σκοποῦντας . . . μᾶλλον τὴν τῆς πόλεως δύναμιν καθ' ἡμέραν ἔργῳ θεωμένους καὶ ἐραστάς· ἰγνομένους αὐτούς, καὶ ὅταν ὑμῖν μεγάλη δόξη εἶναι, ἐνθυμουμένους ὅτι τολμῶντες καὶ γινώσκοντες τὰ δέοντα καὶ ἐν τοῖς ἔργοις αἰσχυρόμενοι ἄνδρες αὐτὰ ἐκτήσαντο, καὶ ὁπότε καὶ πείρᾳ του σφαλεῖεν, οὐκ οὖν καὶ τὴν πόλιν γε τῆς σφετέρας ἀρετῆς ἀξιοῦντες στερίσκειν, κάλλιστον δ' ἔρανον αὐτῇ προῖέμενοι. — Αἰσχύλος, Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας 1.10 καὶ ἐξ.: Πολίται . . . | ὑμᾶς δε χρῆ νῦν, καὶ τὸν ἐλλείποντ' ἔτι | ἤδησ ἀκμαίας καὶ τὸν ἔξησον χρόνῳ, | βλαστημὸν ἀλδαίνοντα σώματος πάλιν | πόλει τ' ἀρήγειν καὶ θεῶν ἐγχωρίων | βωμοῖσι, τιμὰς μὴ ἔαλειφθῆναι ποτε | τέκνοις τε, Γῆ τε μητρὶ, φιλτάτῃ τροφῷ· | ἢ γὰρ νέους ἔρποντας εὐμενεῖ πέδῳ | ἅπαντα πανδοχοῦσα παιδείας ὄτλον, ἐθρέψατ' οἰκητῆρας ἀσπιδοφόρους, | ὅπως γένοισθε πρὸς χρέος πιστοὶ τόδε. — Σοφοκλῆς, Ἀντιγόνη 182: Καὶ μείζον ὅστις ἀντὶ τῆς αὐτοῦ πάτρας | φίλον νομίζει, τοῦ τον οὐδαμοῦ λέγω.— Εὐριπίδης, Φοίνισσαι 358, Dindorf: Ἄλλ' ἀναγκαίως ἔχει | πατρίδος ἔραν ἅπαντας.— Τυρταῖος, Ὑποθήκαι 10, Bergk, τόμ. 2, σελ. 13: Τεθνάμεναι γὰρ καλὸν ἐπὶ προμάχοισι πεσόντα | ἄνδρ' ἀγαθὸν περὶ ἧ πατρίδι μαρνάμενον . . . | θυμῷ γῆς περὶ τῆσδε μαχώμεθα . . . | θνήσκωμεν ψυχῶν μηκέτι φειδόμενοι.— Ὀμηρος Ἴλ. Μ 243: Εἷς οἰωνὸς ἀριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης.— Ἴλ. Ο 494: ὅς δέ κεν ὑμεῶν βλήμενος ἢ τυπεῖς θάνατον καὶ πότμον ἐπέσπη, | τεθνάτω· οὐ οἱ ἀεικὲς ἀμυνομένῳ περὶ πάτρης | τεθνάμεν.— Αἰσχύλος, Πέρσαι 402: Ω παῖδες Ἑλλήνων, ἴτε, | ἐλευθεροῦτε πατρίδ', ἐλευθεροῦτε δὲ | παῖδας, γυναῖκας θεῶν τε πατρῶν ἔδη, θήκας τε προγόνων· νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγῶν.— Μακκαβαίων Α, 1, 51: Μνήσθητε τῶν πατέρων ἡμῶν τὰ ἔργα ἃ ἐποίησαν ἐν ταῖς γενεαῖς αὐτῶν, καὶ δέξασθε δόξαν μεγάλην καὶ ὄνομα αἰώνιον.— Schiller, die Räuber IV, 1: Sei mir gegrüsst, Vaterlands - Erde κτλ.— Rothe, Theologische Erbk, 2 Aufl. II,

« εὐγενεῖ » καὶ ἐν « ἐρμηνείᾳ σαφεῖ, εὐκόλῳ, ἀφθόνῳ καὶ εὐστρόφῳ » 1) κατέλεξα τὰ κάλλη καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς φύσεως καὶ τῆς χώρας τῆς πατρίδος ἡμῶν, ἀνθολογήσας ταῦτα ἐκ τῶν ὑπὸ τῶν καλλιρρημόνων ποιητῶν αὐτῆς, τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦ Ἡσιόδου καὶ τοῦ Ἀλκαίου καὶ τοῦ Πινδάρου καὶ τοῦ Σοφοκλέους καὶ τοῦ Εὐριπίδου περιγραφῶν τοῦ ἔαρος, τοῦ θέρους, τοῦ χειμῶνος, τοῦ Ὀλύμπου, τοῦ Παρνασσοῦ, τοῦ Κολωνοῦ. Παρέστησα τὴν καταπληκτικὴν καὶ ἀγρίαν μεγαλοπρέπειαν τῶν θελλῶν καὶ καταιγίδων καὶ λαιλάπων τῆς Ἑλληνικῆς ἀτμοσφαιρας, σταχυολογήσας ταῦτα ἐκ τῶν περὶ τῆς Τιτανομαχίας καὶ τοῦ Τυφῶνος μύθων τοῦ Ἡσιόδου. Παρέστησα τὴν ἀποστίλβουσαν ἐκ τοῦ γλυκυτάτου φωτὸς ἐρασμίαν Ἑλληνικὴν γῆν, τὰς δροσερὰς κρήνας καὶ πηγὰς, τοὺς χλοάζοντας λειμῶνας καὶ τὰς ἐρατεινὰς νάπας αὐτῆς, ἐκθέσας τοὺς περὶ τοῦ Πανὸς καὶ τῶν Νυμφῶν Ὀμηρικοὺς καὶ Ἡσιοδεῖους μύθους καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Αἰλιανοῦ περιγραφὴν τῶν Τεμπῶν. Ἀπεικόνισα τὴν αἰγλήν τῆς Ἑλληνικῆς φύσεως, τὴν ἀπαστράπτουσαν ἐκ τῶν γλυκυτάτων τόνων τῆς λύρας τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῶν καλλιμόλπων ἄσμάτων τῶν Μουσῶν, τὴν ἀποστίλβουσαν ἐκ τῶν ἐρασμιωτάτων ἀντηχήσεων τῶν ἐν Ὀλύμπῳ εὐθύμως ὄρχουμένων

σελ. 433: So ist das nächste und ursprünglichste Object der Vaterlandsliebe eben dieser Boden, auf dem das Volk erwachsen ist. κτλ.— Reinhardt, System der christlichen Moral, τόμ. 1, σελ. 709: Unser Herz empfindet Liebe gegen das *Land*, in welchem wir geboren und erzogen sind, und gegen das *Volk*, zu welchem wir gehören; beide Arten von Empfindungen fasst man unter dem Namen der *Vaterlandsliebe* zusammen.— Werner, System der christlichen Ethik τόμ. 3, σελ. 610 καὶ ἐξ.: Bedürfniss und Gewohnheit des Vaterlandes, Dankbarkeit gegen seine Wohlthaten und Segnungen, *Begeisterung für seine Macht und Grösse* sind die drei Grundbestimmungen, welche sich in der Seele eines jeden Patrioten auseinander herausbilden und ihn mit unlöslichen Banden an die geliebte vaterländische Heimat fesseln κτλ.— Πρβλ. καὶ Πλάτων. Μενέξ. 237 C καὶ ἐξ.— Λυσίου Ἐπιτάφ. 3, σελ. 190.— Ὑπερείδ. Ἐπιτάφ. ἐκδ. Blass, Lipsiae, 1881, σελ. 53, 54, 56, 67.— Δείναρχ. κατὰ Δημοσθένους 109, 110.— Bormann, Pädagogik für Volksschullehrer, 1873, σελ. 146 καὶ 166.— Hugo Weber, ἐνθ. ἄνωτ σελ. 107. Baur, Grundzüge der Erziehungslehre, ἐκδ. 3, Giessen 1876, σελ. 241 - 256. Schmid, Encyclopädie κτλ. Ἐν τῷ ἄρθρῳ Vaterlands - Liebe, ἐκδ. 2, τόμ. 9, σελ. 644, 670 καὶ ἰδίως σελ. 646 - 649. — Τῆς ἐμῆς πραγματείας « Περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς Ἑλληνίδος νεολαίας » σελ. 281. — Τοῦ ἐμοῦ λόγου « Περὶ τοῦ ἀληθινοῦ τῆς Ἑλληνίδος νεολαίας διδασκάλου » σελ. 29 - 36.

1) Κριτῶν Ἐκθεσ. σελ. 13, 6 καὶ 32 6.

θεῶν τοῦ κάλλους καὶ τῶν χαρίτων, ἐκθέσας τοὺς περὶ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῶν Μουσῶν Ὀμηρικοὺς καὶ Ἡσιοδείους μύθους. Ἐξέθηκα τὴν παρὰ τῷ Αἴλιανῷ εὐψυχίαν καὶ καρτερίαν τῶν Λακαϊνῶν, τοῦ Ξενοφῶντος τοῦ Ἀθηναίου καὶ τοῦ Φωκίωνος τοῦ χρηστοῦ, τὴν παρ' Ἡροδότῳ ὑψηλοφροσύνην τῶν Ἀθηναίων καὶ τὴν μεγάθυμον ἐθελοθυσίαν τοῦ Σπερθίου καὶ τοῦ Βούλιος, τὴν παρὰ Πλουτάρχῳ εὐτολμίαν καὶ μεγαλοψυχίαν τῶν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς Σπάρτης κατὰ τοῦ Πύρρου ἀγωνιζομένων Σπαρτιατῶν, τὴν παρ' Εὐριπίδῃ ὑψηλοτάτην πατριωτικὴν πράξιν τῆς βασιλίσης τῶν Ἀθηνῶν Πραξιθέας καὶ τὴν γενναιοτάτην ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀνταπάρνησιν τοῦ βασιλόπαιδος τῶν Θηβῶν Μενοικέως, τὸ παρ' Ἀρριανῷ εὐθαρσὲς ἐν τοῖς δεινοῖς καὶ δυσέκπληκτον ὑπὸ φόβων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, τὸ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ εὐτολμον πρὸς τοὺς κινδύνους, τὸ θάρσος καὶ τὴν ἀνδραγαθίαν τῆς ἡρώιδος τῆς Λήμνου Μαρούλας, τῆς Δέσπως, τοῦ Τζήμα Ζέρβα, τοῦ Λάμπρου καὶ τοῦ Φώτου Τσαβέλλα. Κατέδειξα τοῖς τρυφεροῖς Ἑλληνοπαῖσιν ὅ,τι καὶ τῶν παρ' ἡμῖν ἠνδρωμένων ὀλίγοι γινώσκουσι. Κατέδειξα δηλ. ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Πλουτάρχου παραλάβων ταῦτα, ὅτι πολὺ πρὶν ἢ ἀναφανῶσιν ὁ Γαλιλαῖος καὶ ὁ Κοπέρνικος, οἱ μεγάλοι πρόγονοι ἡμῶν, Θαλῆς ὁ Μιλήσιος, Φιλόλαος ὁ Κροτωνιάτης, Ἡρακλείδης ὁ ἐξ Ἡρακλείας, Ἐκφαντος ὁ Συρακούσιος καὶ Ἀρίσταρχος ὁ Σάμιος εἶχον ἤδη εἰς τὸν κόσμον ἐξαγγεῖλη ὅτι ἡ γῆ εἶνε σφαιροειδής, ὅτι περιστρέφεται περὶ τὸν ἑαυτῆς ἄξονα καὶ δὴ ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς, ὅτι περιφέρεται περὶ τὸν ἥλιον καὶ δὴ κατὰ «λοξοῦ κύκλου».

Πόσῳ δὲ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα γενναιοτάτα καὶ Ἑλληνοπρεπέστατα ἀναγνώσματα δύνανται νὰ ἀναφλέξωσι πᾶσαν Ἑλληνικὴν ψυχὴν, ἀριδῆλως καταφαίνεται ἐκ τοῦ ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ κ.κ. κριταί, καίπερ πηλῶ σεσαγμένοι τὴν ψυχὴν, δὲν ἠδυνήθησαν μέχρι τέλους νὰ καταπνίξωσι τὴν εἰς τὰ βάθη αὐτῶν ἐξεγειρομένην φωνὴν τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ὀρθοῦ, ἀλλ' ἐπιλαθόμενοι τῆς ἀναισχύντου περὶ «φιλοπατρίας» ψευδολογίας αὐτῶν, ὡς τινὰ αὐτόματα καὶ μάλ' ἄκοντες ἀνεφώνησαν 1): «Ταῦτα ἐπαινοῦμεν, διότι δι' αὐτῶν ὁ Ἑλληνόπαις γίνεται φρονηματίας μανθάνων ὅτι πολλὰ σοφὰ οἱ πρόγονοι αὐτοῦ εἶπον περὶ τῶν φυσικῶν φαινομένων, ὧν ἡ μελέτη καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα κακῶς ὑπολαμβάνονται μόνον τῶν νεωτέρων ἔθνων ἔργα».

1) Ἐκθεσις σελ. 28.

Ταῦτα ὡς πρὸς τὸν ἕνα « τῶν φωτοβόλων ἀστέρων », ὡς πρὸς τὴν « Πατρίδα », ἧς ἡ ἐν ἐμοὶ ἀπόσβες ἐβύθισεν εἰς λύπην βαθεῖαν τὴν μεγάλην καὶ γενναίαν ψυχὴν κριτῶν μουσοφιλήτων καὶ χαριτοφώνων, Σιμοπούλων, Ζησιῶν καὶ Σας, ὧν σύμπας ὁ μέχρι τοῦδε βίος ὀλοκαύτωμα εἰς τὸν βωμὸν τῆς Πατρίδος προσηνέχθη! 1).

Ὡς πρὸς δὲ τὴν θρησκείαν, ἣτις ἀποσβεσθεῖσα καὶ αὕτη ἐν ἐμοὶ ἐβύθισε τὴν χριστιανικὴν καρδίαν τῶν μοχθηροτάτων κριτῶν τούτων εἰς βαθεῖαν λύπην, δι' ὅλου μου τοῦ βίου ἐπρέσβευσα, ἐδίδαξα καὶ ἔγραψα ὅ,τι παρὰ τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ Ζαλεύκου, τοῦ Ἀρριανοῦ καὶ τῶν Ἱερῶν Γραφῶν ἔμαθον.

Ἐμαθον δὲ παρὰ μὲν τοῦ Πλάτωνος τάδε: « Ὁ μὲν δὴ Θεός, ὡσπερ καὶ ὁ παλαιὸς λόγος, ἀρχὴν τε καὶ τελευτὴν καὶ μέσα τῶν ὄντων ἀπάντων ἔχων, εὐθεία περαίνει κατὰ φύσιν περιπορευόμενος· τῷ δ' αἰεὶ ξυνέπεται δίκη τῶν ἀπολειπομένων τοῦ θείου νόμου τιμωρός, ἧς ὁ μὲν εὐδαιμονήσειν μέλλων ἐχόμενος ξυνέπεται ταπεινός καὶ κεκοσμημένος, εἰ δέ τις ἐξαρθεῖς ὑπὸ μεγαλαυχίας ἢ χρήμασιν ἐπαίρομενος ἢ τιμαῖς ἢ καὶ σώματος εὐμορφίᾳ ἅμα νεότητι καὶ ἀνοίᾳ φλέγεται τὴν ψυχὴν μεθ' ὕβρεως, ὡς οὔτ' ἄρχοντος οὔτε τινὸς ἡγεμόνος δεόμενος, ἀλλὰ καὶ ἄλλοις ἰκανὸς ἡγεῖσθαι, καταλείπεται ἔρημος Θεοῦ, καταληφθεὶς δὲ καὶ ἔτι ἄλλους τοιούτους προσλαβὼν σκιρτᾷ ταραττων πάνθ' ἅμα, καὶ πολλοῖς τισιν ἔδοξεν εἶναι τίς, μετὰ δὲ χρόνον οὐ πολὺν ὑποσχῶν τιμωρίαν οὐ μεπτὴν τῇ δίκῃ ἑαυτὸν τε καὶ οἶκον καὶ πόλιν ἄρδην ἀνάστατον ἐποίησεν. — Ἐν τῷ γνωστῷ τελευταία ἡ τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέα καὶ μόλις ὄρασθαι, ὀφθεῖσα δὲ συλλογιστέα εἶναι ὡς ἄρα πᾶσι πάντων αὕτη ὀρθῶν τε καὶ καλῶν αἰτία, ἐν τε ὀρατῷ φῶς καὶ τὸν τοῦτον κύριον τεκοῦσα, ἐν τε νοητῷ αὕτη κυρία ἀλήθειαν καὶ νοῦν παρασχομένη, καὶ ὅτι δεῖ ταύτην ἰδεῖν τὸν μέλλοντα ἐμφρόνως πράξειν ἢ ἰδίᾳ ἢ δημοσίᾳ » 2).

Παρὰ δὲ τοῦ Ἀριστοτέλους τάδε: « Ταῦτα χρὴ περὶ Θεοῦ διανοεῖσθαι δυνάμει μὲν ὄντος ἰσχυροτάτου, κάλλει δὲ εὐπρεπεστάτου, ζωῆ

1) Πλάτων, Ἀπολογία Σωκράτους 24 C: Ἐγὼ δέ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀδικεῖν φημι Μέλητον, ὅτι σπουδῆ χαριεντίζεται, βραδίως εἰς ἀγῶνας καθιστὰς ἀνθρώπους περὶ πραγμάτων προσποιούμενος σπουδάζειν καὶ κηδεσθαι, ὧν οὐδὲν τούτῳ πώποτε ἐμέλησεν.

2) Πλάτων, Νόμοι 715 E - 716 C. Πολιτεία 517 B.

δὲ ἀθανάτου, ἀρετῇ δὲ κρατίστου, διότι πάσῃ φύσει γενόμενος ἀθεώρητος ἀπ' αὐτῶν τῶν ἔργων θεωρεῖται » 1).

Παρά δὲ τοῦ Ζαλεύκου τάδε: « Τοὺς κατοικοῦντας τὴν πόλιν καὶ τὴν χώραν πάντας πρῶτον πεπεισθαι χρὴ καὶ νομίζειν θεοὺς εἶναι, καὶ ἀναβλέποντας εἰς οὐρανὸν καὶ τὸν κόσμον καὶ τὴν ἐν αὐτοῖς διακόσμησιν καὶ τάξιν· οὐ γὰρ τύχης οὐδ' ἀνθρώπων εἶνε δημιουργήματα· σέβασθαι δὲ τούτους καὶ τιμᾶν, ὡς αἰτίους ὄντας ἀπάντων ἡμῖν ἀγαθῶν τῶν κατὰ λόγον γιγνομένων, ἕκαστον οὖν ἔχειν καὶ παρασκευάζειν δεῖ τὴν αὐτοῦ ψυχὴν πάντων τῶν κακῶν καθάραν· ὡς οὐ τιμᾶται θεὸς ὑπ' ἀνθρώπου φαύλου, οὐδὲ θεραπεύεται δαπάναις οὐδὲ τραγωδίαις ἀλίσκεται, καθάπερ μοχθηρὸς ἄνθρωπος, ἀλλ' ἀρετῇ καὶ προαιρέσει τῶν καλῶν ἔργων καὶ τῶν δικαίων. Διὸ ἕκαστον δεῖ εἰς δύναμιν ἀγαθὸν εἶναι καὶ πράξει καὶ προαιρέσει τὸν μέλλοντα ἔσεσθαι θεοφιλῆ . . . Ὅσοις δὲ μὴ ῥάδιον πρὸς ταῦτα τὴν ὁρμὴν πεπεισθαι, τὴν δὲ ψυχὴν ἔχουσι εὐκίνητον πρὸς ἀδικίαν, ὧδ' ἡμῖν παρηγγέλθω πᾶσι τοῖς τοιούτοις πολίταις καὶ πολίτισι καὶ ξυνοίκοις, μεμνησθαι θεῶν ὡς ὄντων καὶ δίκας ἐπιπεμπόντων τοῖς ἀδίκοις » 2).

Παρά δὲ τοῦ Ἀρριανοῦ τάδε: « Γεγόναμεν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πάντες προηγουμένως, καὶ Θεὸς πατὴρ ἐστὶ τῶν ἀνθρώπων. Ὁ τοίνυν τῇ διοικήσει τοῦ κόσμου παρηκολουθηκῶς, καὶ μεμαθηκῶς ὅτι τὸ μέγιστον καὶ κυριώτατον καὶ περιεκτικώτατον πάντων τοῦτ' ἐστὶ τὸ σύστημα τὸ ἐξ ἀνθρώπων καὶ Θεοῦ, ἀπ' ἐκείνου δὲ τὰ σπέρματα καταπέπτωκεν οὐκ εἰς τὸν πατέρα τὸν ἐμὸν μόνον, οὐδ' εἰς τὸν πάππον, ἀλλ' εἰς ἅπαντα μὲν τὰ ἐπὶ γῆς γεννώμενά τε καὶ φύομενα, προηγουμένως δ' εἰς τὰ λογικὰ — ὅτι κοινωνεῖν μόνον ταῦτα πέφυκε τῷ θεῷ τῆς συναναστροφῆς, κατὰ τὸν λόγον ἐπιπεπλεγμένα — διὰ τί μὴ εἶπη τις αὐτὸν . . . υἱὸν τοῦ Θεοῦ; » 3).

1) Περὶ Κόσμου πρὸς Ἀλέξανδρον 399, 6, 19.— Τὰ αὐτὰ καὶ Λουκᾶς 18, 17. Ματθαῖος 19, 26. Ζαχαρίας 8, 6. Ἱερεμίας 39, 17. Ἰὼβ 42, 2.— Παῦλος πρὸς Τιμόθεον Α' 6, 17.— Ματθαῖος 5, 48.— Ἰωάννης 1, 18.

2) Mullach, Fragmenta philos. Graec. τόμ. 1, σελ. 542, ἀπόσπ. 10. Ἰωάν. Στοβ. Ἀνθολ. 44, 20.— Τὰ αὐτὰ καὶ Γένεσις 1, 1. 31. 2, 1.— Βασιλειῶν Β', 19, 15.— Ψαλτήριον 101, 26. 113, 11. 134, 5.— Ἰωάννης 1, 1.— Πράξεις τῶν Ἀποστόλων 14, 15. 17, 24.— Παῦλος πρὸς Κορινθίους Α', 8, 6.— Ἰάκωβος 1, 26 - 27. 2, 14.— Παῦλος πρὸς Ἐφεσίους 4, 20 - 24.

3) Ἐπικτήτου διατριβαὶ 1, 3, 1. 1, 9, 4-7.— Τὰ αὐτὰ καὶ Ματθαῖος 5, 9. Παῦ-

Λοιπόν, κατὰ τὰς ἀρχὰς ταύτας ἀνέπτυξα τὰς περὶ Θεοῦ καὶ τῆς θρησκείας γνώμας μου καὶ πολλαχοῦ μὲν ἀλλαχοῦ τῶν ἔργων μου 1), μάλιστα δὲ ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς μου τούτοις ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις.

Οἱ ψεῦσται, ὅταν εἶνε μόνον κακοήθεις καὶ δὲν εἶνε συγχρόνως καὶ μωροί, ψεύδονται περὶ πραγμάτων, ὧν ἡ ἀλήθεια εἶνέ πως δύσκολον νὰ ἐξελεγχθῇ, εἴτε διότι αἱ ἀποδείξεις εἶναι δυσεύρετοι, εἴτε διότι οἱ γινώσκοντες τὴν ἀλήθειαν δὲν εὐρίσκονται ἐν τοῖς ζῶσιν ἢ εἶνε μακρὰν τοῦ τόπου, ἔνθα ὁ ψεύστης. Ἀλλὰ τὸ νὰ ψεύδῃται τις περὶ πραγμάτων, ὧν τὴν ἀλήθειαν αὐτὸς οὗτος ὁ ψεύστης ὁμολογεῖ, ἢ πάντες προχειρότατα δύνανται νὰ ἴδωσι, τότε ἡ πνευματικὴ καὶ ἡ ἠθικὴ αὕτη κατάστασις, ἐξεστηκυῖα τῆς κατὰ φύσιν ἕξεως, δὲν εἶνε, ὡς πλανώμενος ὁ Ἀριστοτέλης, λέγει «ἀναισχυντία πλέον» 2), ἀλλ' εἶνε δαιμονοβλάβεια καὶ δὴ ἡ ὑπὸ τῶν φρενολόγων «*Insania moralia*» καλουμένη 3).

Ὁ αὐτὸς κριτῆς ὁ ἐν σελίδι 18 τῆς ἐκθέσεως αὐτοῦ γράφων περὶ τοῦ Ἀναγνωστικοῦ μου βιβλίου τῆς Γ' τάξεως ὅτι «ἐλλείπει ἀπὸ τοῦ βιβλίου αὐτοῦ τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα» εἶχεν ἤδη γεγραμμένα ἐν σελ. 14 καὶ 15 τῆς κρίσεως αὐτοῦ τάδε: «Ἡ ὕλη αὕτη διαιρεῖται εἰς 12 κεφάλαια ἐπιγραφόμενα ὡς ἐξῆς: Α'... Β' κτλ. Σ', ὁ Θεὸς» καὶ παρακατιῶν: «2. Πρὸ τῆς Παναγίας» καὶ ὀλίγον περαιτέρω: «Τὸ δὲ κεφάλαιον τὸ ἐπιγραφόμενον «**Ὁ Θεὸς**» περιλαμβάνει τὰς ἐξῆς παραγράφους:

1) Αἱ τέσσαρες ὥραι τοῦ ἔτους.

2) Ὁ κόσμος καὶ ὁ Θεός.

λος πρὸς Ῥωμαίους, 9, 8. 8, 14 καὶ 16 - 17. Πρὸς Ἐφεσίους 5, 1. Ἰωάννης Ἐπιστολὴ Α', 3, 1 - 3. Πλούταρχος ἐν βίῳ Ἀλεξάνδρ. κ. 27 σελ. 681.

1) Πρὸς τὰ ἀναλυτικὰ Προγράμματα τῶν μαθημάτων πάντων τῶν εἰδῶν τῶν σχολείων τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως ἐν τῷ τμήματι τῶν θρησκευτικῶν μαθημάτων. — Τὸ Παράρτημα τῶν Ἐκπαιδευτικῶν Νομοσχεδίων, σελ. 76 - 82. — Τῆς πραγματείας μου «Περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς Ἑλληνίδος νεολαίας» ἰδίως τὰς σελ. 89 - 91. — Τῆς πραγματείας μου «Ἦθλοι καὶ πράγματα» τὰς ἐν σελίδι 194 καὶ 200 ὑποσελιδίους σημειώσεις. — Τῆς διατριβῆς μου «Περὶ τῶν τριττῶν εἰδῶν τῆς ψυχῆς παρὰ Πλάτωνι» τὰς σελίδ. 22 - 26.

2) Ῥητορικὴ 1380, α, 19: «Ἀναισχυντία τὸ τὰ φανερά ἀρνεῖσθαι».

3) Ἀριστοτέλης Ἠθικὰ Νικομάχ. 1149 α, 4: Πᾶσα γὰρ ὑπερβάλλουσα καὶ ἀφροσύνη καὶ δειλία καὶ ἀκολασία καὶ χαλεπότης αἱ μὲν θηριώδεις, αἱ δὲ νοσηματώδεις εἰσίν.

3) Ὑμνος πρὸς τὸν Θεὸν (ποίημα).

4) Εὐχαριστία πρὸς τὸν Θεὸν (ποίημα) ».

Ἐρωτῶ νῦν πάντα σωφρονοῦντα, πάντα μὴ ἔχοντα σεσαλευμένον τὸν ἐγκέφαλον δηλ. ὁ Ἀριστοτέλης ἔχει δίκαιον καλῶν τὸ νοητικὸν καὶ ἠθικὸν τοῦτο νόσημα «ἀναισχυντίαν», ἢ ἐγώ, χαρακτηρίζων τοῦτο ὡς δαιμονοβλάβειαν καὶ θεωρῶν αὐτὸ ὡς τὴν φρενίτιδα νόσον τὴν ὑπὸ τῶν φρενολόγων «*insania moralia*» καλουμένην;

Ἀπὸ τῆς πρώτης σελίδος τοῦ Ἑλληνικοῦ μου Ἀλφαβηταρίου μέχρι τῆς τελευταίας τοῦ Ἑλληνικοῦ μου Ἀναγνωσματαρίου τῆς Δ' τάξεως ὡς εὐῶδες θυμίαμα ἀνυψοῦται ὁ αἶνος πρὸς τὸν Θεὸν καὶ δὴ ἐν τόνῳ ὑψηλοτάτῳ: Ὁ κόσμος εἶνε τὸ βασίλειον τῆς θεότητος 1), ὁ ἠθικὸς νόμος εἶνε ἡ βούλησις αὐτῆς 2) καὶ ὁ ἄνθρωπος εἶνε τέκνον τοῦ Δημιουργοῦ τοῦ Παντός 3).

Ἐν ταύταις δὲ ταῖς τρισὶ γνώμαις, κατὰ τὴν περὶ Θεοῦ φιλοσοφίαν, κεῖται σύμπασα ἡ θρησκευτικότης 4). Ἀλλ' αἱ γνώμαι αὗται πανταχοῦ τῶν Ἑλληνικῶν μου ἀναγνωστικῶν βιβλίων προφαίνονται. Πανταχοῦ ὁ Θεὸς παρίσταται ὡς ὁ δημιουργὸς τοῦ κόσμου, ὡς ὁ αἷτιος τῆς περικαλλοῦς αὐτοῦ διακοσμήσεως, ὡς ἀγαθός, δίκαιος, προνοῶν περὶ τῶν ἀνθρώπων, ἐπιβλέπων ἐπὶ τὰς πράξεις αὐτῶν, ἐτάζων τὰς καρδίας αὐτῶν, χαίρων ἐπὶ ταῖς ἀγαθαῖς αὐτῶν πράξεσιν,

1) Σιράχ 18, 1: Ὁ ζῶν εἰς τὸν αἰῶνα ἔκτισε τὰ πάντα κοινῇ . . . Κύριος . . . ὁ οἰακίζων τὸν κόσμον ἐν σπιθαμῇ χειρὸς αὐτοῦ καὶ πάντα ὑπακούει τῷ θελήματι αὐτοῦ· αὐτὸς γὰρ βασιλεὺς πάντων ἐν κράτει αὐτοῦ.— Τὰ αὐτὰ καὶ Πράξεις Ἀποστόλων 17, 24. Πλάτων Νόμοι 991 - 992. Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, Στρωματεῖς 5, 11, ἐκδ. Potter, σελ. 692.

2) Ἱερεμίας 9, 24: Ἐγὼ εἶμι Κύριος ὁ ποιῶν ἔλεος καὶ κρῖμα καὶ δικαιοσύνην ἐπὶ τῆς γῆς. ὅτι ἐν τούτοις τὸ θέλημα μου, λέγει Κύριος.— Τὰ αὐτὰ καὶ Λευϊτικὸν 18, 1 - 5. Παῦλος πρὸς Ῥωμαίους 12, 2.

3) Ἰωάννης Α' 3, 1 - 3: Ἴδετε ποταπὴν ἀγάπην δέδωκεν ἡμῖν ὁ πατήρ, ἵνα τέκνα Θεοῦ κληθῶμεν . . . ἀγαπητοί, νῦν τέκνα Θεοῦ ἐσμέν. Τὰ αὐτὰ καὶ Παῦλος πρὸς Ἐφεσίους 5, 1. Ἀρριανὸς Ἐπικτήτου διατριβαί 1, 4 - 6.

4) Lotze, Vorlesungen, Grundzüge der Religionsphilosophie § 89, σελ. 92: «Drei Sätzen, welche wir als die charakterischen Ueberzeugungen jeder religiösen Auffassung, im Gegensatz zu blosser Vestandes - Weltansicht betrachten können:

1) Die sittlichen Gesetze bezeichnen wir als den Willen Gottes;

2) Die einzelnen *endlichen Geister* nicht als Naturproducte, sondern als Kinder Gottes;

4) Die Wirklichkeit nicht als blossen Weltlauf, sondern als ein Reich Gottes.

τιμωρῶν τὰς κακὰς αὐτῶν πράξεις καὶ τὰ κακὰ αὐτῶν βουλευματα, διοικῶν τὸ σύμπαν μετὰ σοφίας, ἐν τάξει ἀναλλοιώτῳ καὶ παγκάλῳ πανταχοῦ, ἐν τε τῷ Ἑλληνικῷ ἀλφαβηταρίῳ καὶ ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς ἀναγνωσματάριαις τῆς τε δευτέρας καὶ τῆς τρίτης καὶ τῆς τετάρτης τάξεως. Πανταχοῦ 1). Ἄλλὰ «κακοὶ μάρτυρες ἀνθρώποισιν ὀφθαλμοὶ καὶ ὦτα βαρβάρους ψυχὰς ἔχόντων», κατὰ τὸν Ἡράκλειτον.

Μὴ ζητήσῃ δέ τις νῦν τὸ αἷτιον τῆς τοσαύτης ἠθικῆς ἐξαχρειώσεως τῶν κυρίων τούτων κριτῶν. Τὸ αἷτιον τοῦτο κεῖται εἰς τόσον παχὺν βόρβορον ἐμβεβυθισμένον, ὥστε θὰ καταρρυπανθῶσι μὲν οἱ πειραθησόμενοι ἐκεῖθεν νὰ ἐξαγάγῃσιν αὐτό, θὰ ἀποπνιγῶσι δὲ ὑπὸ τῆς

1) Ἑλληνικὸν Ἀλφαβητάριον, ἐκδ. τετάρτη, 1893 ἐν ταῖς σελίσιν 17. 21. 27. 32. 54. 57. 58. 69. 72. 74. 76. 79. 84. 88. 92. 94. 97. 99. 100. Ὅλον τὸ IB' κεφάλαιον, τὸ ἐπιγραφόμενον «Ὁ Θεός» ἀπὸ σελ. 101-109.— Ἑλληνικὸν Ἀναγνωσματάριον διὰ τοὺς μαθητὰς τῆς δευτέρας τάξεως κτλ. ἐγκριθέν κτλ. 1894, ἐν ταῖς σελίσιν 3. 11. 12. 15. 23. 37. 41. 42. 43. 53. 60. 75. 84. 85. 86. 98. 100. 107. 108. 115. 116. 121. 122. 123. 124. 125. 126.— Ἑλληνικὸν Ἀναγνωσματάριον διὰ τοὺς μαθητὰς τῆς τρίτης τάξεως κτλ. ἐγκριθέν κτλ. 1894, ἐν ταῖς σελίσιν 4. 9. 15. 17. 18. 19. 22. 32. 34. 35. 43. 47. 49. 70. 71. 84. 85. 87. 88. 91. 92. 101. 103. 104. 106. 109. 110. 112. 113. 124. 125. 129. 134. 137. 145. 147, 148. 149. 183, καὶ ὅλον τὸ ἕβδομον κεφάλαιον τὸ ἐπιγραφόμενον «Ὁ Θεός» ἀπὸ σελ. 79-84.— Ἀπὸ τούτου δὲ ἀκριδῶς τοῦ Ἀναγνωσματάριου λέγουσιν οἱ ἡμέτεροι κ. κ. κριταὶ ὅτι *ἀελλεῖπει τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα!!!* Τὸ Ἑλληνικὸν Ἀναγνωσματάριον τῆς Δ' τάξεως ὑπεβλήθη ἐν χειρογράφῳ εἰς τὸν διαγωνισμόν, μὴ ἐγκριθέν δὲ δὲν ἐξετυπώθη, τούτου ἕνεκα, ἐπειδὴ πᾶσα παραπομπὴ εἰς τὸ χειρόγραφον εἶνε δυσεξέλεγκτος, ἀρκοῦμαι ἐνταῦθα εἰς τὴν μαρτυρίαν αὐτῶν τούτων τῶν εὐσυνειδήτων κριτῶν, οἵτινες ὁμολογοῦσιν ἐν σελίδι 28 τῆς κρίσεως αὐτῶν τάδε: «Περιέχει δὲ . . . ποιήματα δέκα ἑπτὰ καὶ μίαν ἠθικὴν διδασκαλίαν [περὶ Θεοῦ].— Οὕτω δηλ. ηὐδόκησαν ἐν τῇ ἄκρᾳ αὐτῶν πολυμουσίᾳ οἱ ἐκ τῆς διδασκαλίας τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀποζῶντες ἐντιμοὶ καὶ Ἑλληνομαθέστατοι κ. κ. κριταὶ νὰ τιτλοφορήσωσι τὴν ἐν τῷ «Κόσμῳ πρὸς Ἀλέξανδρον» περὶ τῆς αἰδιότητος τοῦ Σύμπαντος ὑψηλὴν ἔκθεσιν τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τὴν ἐν τῷ 14 ἀποσπάσματι (1476, α, 34) τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ, ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος δὲ ἡμῖν περιωθεισάν περιώνυμον ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ «καλλιλογικὴν ἀπόδειξιν περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ», ἅτινα—κατὰ τῷ ἐμοὶ δυνατόν— συναρμολογήσας ἐξέθηκα ἐν τῷ Ἑλληνικῷ μου ἀναγνωσματάριῳ τῆς τετάρτης τάξεως ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν. «Ὁ Δημιουργὸς τοῦ κόσμου».— Περὶ δὲ τῆς ἐπιστημονικῆς ἀξίας τῆς ἐνεργείας μου ταύτης ἐπιθ. τὰ ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος καὶ τοῦ Pestalozzi λεγόμενα.— Ξενοφῶντ. Ἀπομνημον. 4, 3, 13: Ἐξαρκεῖ σοι τὰ ἔργα αὐτῶν ὁρῶντι σέβεσθαι καὶ τιμᾶν τοὺς θεούς.— Pestalozzi, Abendstunde eines Einsiedlers: W. W. τόμ. 1, σελ. 62, § 75: Glaube an Gott! Du bist nicht Folge und Resultat gebildeter Weissheit, du bist reiner Sinn der Einfach, horchendes Ohr der Unschuld auf den Ruf der Natur— dass Gott - Vater ist.

ἐκ τῆς διαταράξεως τοῦ βορβόρου τούτου ἀναδοθησομένης δυσωδίας οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ ἴδωσιν αὐτό. Ἴσως ἔλθῃ ποτὲ ὁ καιρὸς καὶ τούτου, καὶ τότε καὶ ὁ μᾶλλον ἔμπειρος τῆς παρ' ἡμῖν ἀθλίας καταστάσεως θὰ καταπλαγῇ ἐκ τοῦ μεγέθους τῆς ἐξαχρειώσεως, εἰς ἣν περιέστησαν τὰ καθ' ἡμᾶς.

Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἄς περιορισθῇ ὁ λόγος εἰς τινὰς ἄλλας ἐπιζήλους ιδιότητας τῆς τε διανοίας καὶ τοῦ ἤθους τῶν πρωτοφανῶν τούτων κ.κ. κριτῶν.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Ἡ γλῶσσα ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων (Κριτῶν μεροληψία)

Περιπέτεια τῶν μοχθηρῶν καὶ τῶν χρηστῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων ἐν χώραις πονηροκρατουμέναις.— Μακρὰν αἱ ἀνορθογραφίαι, τὰ γλωσσήματα, τὰ βαναυσολογήματα, οἱ βαρβαρισμοί, οἱ σολοικισμοί, οἱ σωρισμοί, ἡ πλημμελής καὶ ἀκανόνιστος στίξις, ἡ ἄτακτος καὶ ἀρρυθμὸς συναλοιφή τῶν φωνηέντων.— Αἱ ἀνωμαλῖαι περὶ τοὺς τύπους τοὺς γραμματικούς, περὶ τοὺς σχηματισμοὺς τῶν λέξεων καὶ περὶ τὴν ἔρμηνείαν.

«Καὶ γὰρ δεῖ δεικνύσθαι ἄλλ' οὐκ ἀντιδίκους εἶναι τοὺς μέλλοντας τὸ ἀληθὲς κρίνειν ἰκανῶς», λέγει ὁ Ἀριστοτέλης¹⁾. Ἀλλὰ τί κοινὸν λύρα καὶ ὄψ; Ἡ εὐθύτης καὶ ἡ τιμιότης τί κοινὸν ἔχουσι πρὸς ἀνθρώπους ἀγενεῖς καὶ πλαγίους τὰς ψυχάς;

Προκειμένου περὶ τῆς βραβεύσεως τοῦ Ἀναγνωσματαρίου τοῦ κ. Κουρτίδου λέγουσιν (σελ. 31 α) «Εἰ καὶ ἔχει δὲ καθόλου τὸ Ἀναγνωσματάριον τοῦτο καλῶς, ὅμως ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ ὑποπίπτει εἰς σφάλματα εὐχερέστατα δυνάμενα νὰ διορθωθῶσι . . . Παρατιθέμεθα δὲ ἐκ τῶν διορθωτέων λεκτικῶν σφαλμάτων τάδε . . .» Περαιτέρω (σελ. 32): «Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὴν λοιπὴν τοῦ Ἀναγνωσματαρίου τούτου ὕλην καλὸν κρίνομεν νὰ ἀφαιρεθῶσιν ὡς ἀκατάλληλα ἢ διήγησις ὁ «ἔξυπνος Σωτήρης» καὶ ὁ μῦθος τοῦ Κοραῆ «μέθυσος πατήρ καὶ υἱός», νὰ ἐγκατασπαρῶσι δὲ καταλλήλως ἐν τῷ κειμένῳ αἱ πραγματογραφίαι καὶ τὰ ποιήματα ὅσα ἀλλεπάλληλα φέρονται ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ . . . Ἀλλὰ ταῦτα μὲν μικρὰ εἶνε σφάλματα καὶ εὐχερῶς διορθοῦνται» κτλ. κτλ.

Λοιπὸν μικρὰ σφάλματα εἶνε ἡ χυδαιότης καὶ τὸ ἀνώμαλον τῆς γλώσσης, τὸ ἀντιπαιδαγωγικὸν τῆς ὕλης, καὶ τὸ ἀψυχολόγητον καὶ

1). Περὶ Οὐρανοῦ 279, 6, 9.

ἀμέθοδον τῆς οἰκονομίας αὐτῆς (!) Ἄλλὰ τότε τίνα, παρακαλῶ, εἶνε τὰ μεγάλα; Ἐπειτα «εὐχερῶς διορθοῦνται ταῦτα» λέγουσι. Πῶς εὐχερῶς, ἀφοῦ πρέπει νὰ μεταβληθῆ ἡ γλῶσσα, νὰ ἀντικατασταθῆ ἡ ὕλη ἡ διδακτικὴ καὶ νὰ ἀλλοιωθῆ ἡ οἰκονομία αὐτῆς; Τούτου δὲ γενομένου τί μένει πλέον ἐκ τοῦ βιβλίου; Τί δὲ αὐτοὶ ὠρίσθησαν νὰ βραβεύσωσι; Τὸ βιβλίον τὸ πρὸ τῶν ὀμμάτων αὐτῶν, ἢ τὸ βιβλίον τὸ ἐν πᾶσι μεταβληθησόμενον; Τὰ αὐτὰ καὶ ἔτι μωρότερα καὶ κακοπεθέστερα προκειμένου περὶ τῆς βραβεύσεως τοῦ Ἀλφαβηταρίου τοῦ κ. Βρατσάνου. Περὶ αὐτοῦ λέγουσι (σελ. 10 καὶ 11) «Ὁ τοῦ Ἀλφαβηταρίου τούτου συγγραφεὺς περιπίπτει εἰς τὸ ἀμάρτημα ὅτι ἐν τῇ τοῦ Ἀλφαβήτου διδασκαλίᾳ εἰσάγει λέξεις ὑποδειγματικὰς τε καὶ ἄλλας τρισυλλάβους. . . Ἐν τῇ τῶν διφθόγγων διδασκαλίᾳ παρατηροῦμεν ὅτι ἐλλείπουσι παραδείγματα τῆς νυ καὶ τῶν καλουμένων καταχρηστικῶν α ἠ φ. Ἐν φ δὲ ἡ δίφθογγος εἰ ἐν τῷ τετάρτῳ μαθήματι διδάσκεται, προφαίνεται αὕτη ἐν τῷ δευτέρῳ («οἱ παχεῖς χοῖροι»). . . Καὶ ἐν τῷ τετάρτῳ δὲ μέρει αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν κεφαλαίων «πῶς εἶνε τὰ πράγματα» καὶ «τί πράττουσι τὰ πράγματα» οὔτε ὀρθῶς καθ' ἡμᾶς τίθενται καὶ πρὸς τινὰς τῶν παρατιθεμένων προτάσεων δὲν ἀνταποκρίνονται πάντοτε δεόντως. Ἐνιαχοῦ δὲ καὶ αἱ ἀποκρίσεις δὲν συμφωνοῦσι πρὸς τὰς ἐρωτήσεις. . . Ἄλλὰ καὶ λέξεις τινὲς καὶ προτάσεις ἠδύναντο καὶ ἔπρεπεν ἐκεῖνα μὲν διὰ κομψοτέρων νὰ ἀντικατασταθῶσι ἢ καὶ νὰ παραλειφθῶσιν, αὐταὶ δὲ ὀρθότερον νὰ διατυπωθῶσιν. . . ἄρθρα τινὰ τῆς πραγματογραφίας εἶνε μακρότερα τοῦ δέοντος. . . ὁ συγγραφεὺς δὲν διακρίνεται πάντοτε ἐπὶ ἀνθρωπότητι. . . παρέλιπε νὰ περιγράψῃ διὰ βραχέων καὶ τινὰ τῶν συνηθεστέρων παρ' ἡμῖν κτηνῶν» κτλ. κτλ.

Στιγματίζεται δηλ. τὸ βραβευθὲν τοῦτο βιβλιάριον ὡς ἐλλιπὲς καὶ ἄστοχον κατὰ τὴν διδακτικὴν ὕλην, ὡς ἀμέθοδον κατὰ τὴν οἰκονομίαν, ὡς ἀγοραῖον καὶ καπηλικὸν κατὰ τὴν λέξιν, ὡς σόλοικον καὶ βάρβαρον κατὰ τὴν σύνθεσιν, ὡς ἀλογίας μεστὸν τὸ περιεχόμενον. Ταῦτα καταφανέστατα προκύπτουσιν ἐκ τῆς ἐπισήμου ἐκθέσεως τῶν κ. κριτῶν. Καὶ ἐν τούτοις οἱ κύριοι οὗτοι ἔσχον τὴν ἀναίδειαν νὰ εἴπωσιν «εὐχερῶς νὰ ἀποφύγῃ ἠδύνατο τοῦτο, εὐκόλως ἠδύναντο νὰ θεραπευθῶσιν ἐκεῖνα, ἠδύναντο καὶ νὰ παραλειφθῶσιν ἢ ἄλλως πῶς νὰ διατυπωθῶσιν ἄλλα, προσαρμόζεται ὁ συγγραφεὺς, ὅση αὐτῷ

δύναμις, πρὸς τὴν πνευματικὴν τῶν μικρῶν παιδῶν ἀνάπτυξιν, ἀλλὰ καίπερ τοιοῦτον ὄν τὸ ἔλλεινόν τοῦτο Ἐπιτροπία ὁμοφώνως ἐπὶ τριετίαν κατὰ τὸν νόμον βραβεύει».

Ἔχει ἢ δὲν ἔχει ἐνταῦθα τὸν τόπον του τὸ τοῦ Διφίλου:

«Ὅς δ' οὐτ' ἐρυθριᾶν οἶδεν οὔτε δεδιέναι, τὰ πρῶτα πάσης τῆς ἀναιδεΐας ἔχει;» 1)

Νῦν ἀντιστρόφως, προκειμένου περὶ τῶν ἐμῶν βιβλίων λέγουσι: «Περὶ δὲ τῆς ποιότητος παρατηροῦμεν τάδε· τὰ μὲν ποιήματα μετὰ προσοχῆς ἐκλελεγμένα ἐκ τῶν δοκιμωτέρων ποιητῶν εἶνε ἄψογα καὶ ἐπιτυχῆ, τὰ δὲ πεζογραφήματα καθ' ὕλην καὶ εἶδος εἶνε ὀρθὰ καὶ πρόσφορα πρὸς τὸν σκοπὸν, ὃν προτίθενται. Καὶ ὁ μὲν λόγος εἶνε λίαν ἐπιμελεσμένος καὶ ἀκριβής, ἢ δὲ ἐρμηνεία . . . εἶνε σαφής, εὐκόλος ἀφθονος καὶ εὐστροφος, ἀλλὰ καίπερ τοιοῦτον ὄν, ἢ ἐπιτροπία δὲν βραβεύει αὐτό» 2).

Περαιτέρω· προκειμένου περὶ τοῦ ἀναγνωστικοῦ μου βιβλίου τῆς τετάρτης τάξεως λέγουσιν: Ἐπαινοῦμεν αὐτὸν (δηλ. ἐμέ) διὰ τὴν ἐπιμελῆ ἐκλογὴν καὶ τάξιν τῆς ὕλης καὶ τὴν εὐγένειαν τῆς γλώσσης, βραβεύομεν ὅμως τὸ Ἀναγνωσματάριον τοῦ κ. Κουρτίδου 3), καίπερ ἔχοντες τὴν πεποίθησιν ὅτι εἶνε πανάθλιον, ἀφοῦ εἶνε ἀντιπαιδαγωγικὸν τὴν ὕλην, ἀμέθοδον τὴν οἰκονομίαν καὶ μιζοβάρβαρον τὴν γλῶσσαν 4). Πράττομεν δ' οὕτω τὸ μὲν ἵνα μὴ διαψεύσωμεν τὸν Σέξτον τὸν Ἐμπειρικὸν εἰπόντα ποτέ 5): «Σύες δὲ ἡδίων βορβόρω λούονται δυσωδεστάτῳ ἢ ὕδατι διειδεῖ καὶ καθαρῷ», τὸ δὲ ἵνα συμμορφωθῶμεν πρὸς τὰς ὁδηγίας τοῦ Σοφοκλέους εἰπόντος ποτέ (ἀπόσπ. 26). «Σὺ δ' αὐτὸς ὥσπερ οἱ σοφοὶ τὰ μὲν δίκαι' ἐπαίνει, τοῦ δὲ κερδαίνειν ἔχου».

Περὶ ἐμοῦ δὲ προσωπικῶς λέγουσι τὰ σεμνότατα ταῦτα μετ' ἐξόχου γλυκυθυμίας: «Ἐν αὐτῷ εὐχαρίστως παρατηρεῖται ἢ . . . καλὴ γραφὴ καὶ ἢ ὀλιγότης τῶν ἀνορθογραφιῶν» 6), (πρόκειται δηλ. περὶ

1) Ἀπόσπ. 135, Kock, Comic. Attic. frag. Τόμ. 2, σελ. 579.

2) Ἐκθεσις σελ. 13 περὶ τοῦ ἐμοῦ Ἑλλην. Ἀναγνωσματαρίου τῆς Β' τάξεως καὶ Ἐκθ. σελ. 1.

3) Ἐκθεσις κριτῶν σελ. 32 καὶ 1.

4) Ἐκθεσις κριτῶν 30 - 32 ἴδε καὶ ἀνωτέρω σελ. 60-61.

5) Πυρρωνείων ὑποτυπώσεων Α. 56, ἔκδ. Bekker, σελ. 14, στίχ. 22.

6) Ἐκθεσις σελ. 28. Τοῦ κ. Ζησίου λόγοι.

τοῦ ἐν χειρογράφῳ καθυποβληθέντος Ἑλληνικοῦ μου ἀναγνωσματαρίου τῆς τετάρτης τάξεως). Ὡστε ἐλάβομεν ἓνα ἔπαινον διὰ τὴν καλλιγραφίαν τοῦ ἀντιγραφέως καὶ διὰ τὰς ὀλίγας αὐτοῦ ἀνορθογραφίας, ὧν ὁμως—σημειωτέον καὶ τοῦτο καλῶς—οὐδεμία οὐδαμοῦ ἀναγράφεται. — Καὶ ἀλλαχοῦ: « Ἀλλὰ καὶ ὀρθογραφικὰ σφάλματα δὲν ἐλλείπουσιν ἀπὸ τοῦ κρινομένου βιβλίου. Ὡς ἠσθάνετο ἀντὶ ἠσθάνετο, ὀλόγλυκο ἀντὶ ὀλόγλυκο, ὦά ἀντὶ ὦά 1) κτλ. Καὶ ἀλλαχοῦ: « Ἐνῶ δὲ καὶ ὁ ἀπαιδευτότατος τῶν Ἑλλήνων λέγει . . . ὁ συγγραφεὺς τοῦ Ἀναγνωσματαρίου (δηλ. ἐγὼ) ἐπιθυμεῖ νὰ βλέπη τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν συντάσσοντα τὰ συγκριτικὰ μετὰ τῆς ἀπὸ καὶ αἰτιατικῆς » 2) κτλ. Καὶ ἀλλαχοῦ: « Ὁ πιθανῶς ὑπὸ μοναχοῦ τινος τοῦ μέσου αἰῶνος συντεθειμένος μῦθος « Ἀλέκτορες », ὁ ὁποῖος κατὰ τὸν σοφὸν Κοραῆν « μᾶς παρασταίνει μὲ τῆς ἱερᾶς γραφῆς μαρτυρίαν τὴν πολυγαμίαν ἢ ἀληθέστερον τὴν κτηνώδη ἐπιμιξίαν ὡς ἀμοιβὴν διδομένην ἀπὸ τὸν Θεὸν εἰς τοὺς ταπεινόφρονας » οὐδ' αὐτὸς ὁ μῦθος ἀπεκλείσθη ἀπὸ τοῦ Ἀναγνωσματαρίου. Ὁ μῦθος τελευτᾷ ὡς γνωστόν, ὡς ἐξῆς: « Καὶ παρευθὺς ἀετὸς καταπτὰς ἤρπασεν αὐτόν· ὁ δὲ ἐν σκότῳ κεκρυμμένος ἀδεῶς ἐκτοτε **θηλείαις ἐπέβαινε** ». Ὁ μῦθος δηλοῖ ὅτι « Κύριος ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν ». Καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι ὁ συγγραφεὺς παρέλιπε ν' ἀναπτύξη τὴν τελευταίαν φράσιν τοῦ μύθου: « Ὁ δ' ἐν σκότῳ κτλ. »· δὲν παρέλιπεν ὁμως νὰ ἀποδώσῃ καὶ τὴν ἐν ἐπιμυθίῳ αὐθις αὐτανακλωμένην ἰδέαν ταύτην τοῦ ἠθικολόγου μυθογράφου διὰ τοῦ ἐξῆς:

« Ὁ Θεὸς εἶνε τεχνίτης
τοὺς μεγάλους ταπεινώνει
καὶ τοὺς ταπεινοὺς ὑψώνει,

Ἔστι ἐνταῦθα ἡ ταπεινοφροσύνη κακῶς ἐννοεῖται καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐνεργουμένη ἀνύψωσις τῶν ταπεινοφρόνων ἔτι χειρόν εἶνε φανερόν » 3). Καὶ ἀλλαχοῦ: « Ὁ συγγραφεὺς ἐπιλανθανόμενος ὅτι τὸ

1) Ἐκθεσις σελ. 20. ὁ κ. Ι. Σιμόπουλος ὁ ὑπογεγραμμένος.

2) Ἐκθεσις σελ. 19. ὁ αὐτὸς κ. Σιμόπουλος ὁ ὑπογεγραμμένος.

3) Ἐκθεσ. σελ. 17. ὁ αὐτὸς κ. Ι. Σιμόπουλος ὁ ὑπογεγραμμένος.— Ὅστις καὶ ἐπιλάχιστον γνωρίζει τὸν καθ' ἡμᾶς στενὸν διδασκαλικὸν κύκλον ἅμα ἀναγνώσῃ τὴν ἐκθεσιν τὴν φέρουσαν ὑπογραφὴν « Ι. Χ. Σιμόπουλος » πάραυτα θὰ διακρίνη τοὺς γράψαντας αὐτήν. Ἡ ἐν αὐτῇ σχολαστικότης, ἡ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τῆς ἀναλύσεως τῶν Αἰσωπέων μύθων καὶ τοῦ γλωσσικοῦ στοιχείου τοῦ ἐμοῦ βιβλίου διήκουσα, ὡς καὶ

μέρος τοῦτο εἶνε παρασκευαστικὸν τῆς λογικῆς ἀναγνώσεως περὶ τὴν οἰκονομίαν τῆς ὕλης καὶ περὶ τὴν κατασκευὴν τῶν φράσεων καὶ τῶν περιόδων δὲν τηρεῖ τὸ προσῆκον μέτρον » 1). Καὶ ἀλλαχοῦ: « Ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς — ἐγὼ δηλ. — παραφράσας αὐτὸ καὶ διαλογικῶς μάλιστα εἰς 5 ὅλας σελίδας ἠφάνισε διὰ τῆς μακρολογίας πᾶσαν τὴν τοῦ ποιηματίου χάριν » 2). Καὶ ἀλλαχοῦ: « Δυστυχῶς ὁμῶς οὔτε ὁ σκοπὸς τοῦ Ἀναγνωσματορίου τίθεται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ὀρθῶς, οὔτε ὁ τρόπος καθ' ὃν ἐπιδιώκει τοῦτον ἐπιτυχῆς » 3). Καὶ ἀλλαχοῦ: « Καὶ τὰ πλεῖστα μὲν τῶν ποιημάτων εἶνε καλὰ καὶ καλῶς ἔχουσιν ἐκλεχθῆ ὑπὸ τοῦ κ. συγγραφέως, ἀλλ' ἔπρεπε πολλῶ πλείονα νὰ παρατεθῶσι· διότι ὁ κ. συγγραφεὺς, εἴπερ τις καὶ ἄλλος γνωρίζει βεβαίως ἠλίκην ἔχουσι τὰ καλὰ ποιήματα ἠθοποιὸν δύναμιν » 4). Καὶ ἀλλαχοῦ τὸ διαβόητον ἐκεῖνο ἀρχέτυπον τῆς φιλαληθείας: « Οἱ δύο φωτοβόλοι ἀστέρες, οἵτινες ὀφείλουσι νὰ φωτίζωσι τὴν ὁδὸν τῆς ὑγιοῦς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως ἢ Θρησκεία καὶ ἢ Πατρίς, διὰ τὸν συγγραφέα τοῦ κρινομένου Ἀναγνωσματορίου . . εἶνε ἐσβεσμένοι » 5).

Ἡ μωρία καὶ τὸ ἀλλόκοτον τῶν παιδαγωγικῶν δῆθεν δοξασιῶν τῶν ἐν αὐτῇ ἀναγεγραμμένων περιορίζουσι τὸν κύκλον τῶν γραψάντων εἰς δύο ἢ τὸ πολὺ τρεῖς, κατὰ τὴν γνώμην τῶν ἐπαϊόντων τοὺς σχολαστικωτέρους καὶ μωροτέρους τῶν παρ' ἡμῖν αὐτοκαλουμένων Ἑλληνιστῶν καὶ Παιδαγωγῶν, οἵτινες — ἂν δὲν ἀπατώμαι — διδάσκουσιν εἰς τὸ ἰδιωτικὸν Λύκειον τοῦ κ. Ι. Χ. Σιμοπούλου, ἢ τοῦλάχιστον συνηθέστατα μετ' αὐτοῦ ἐπικοινωνοῦσιν. Ὁ κ. Σιμόπουλος οὐδεμίαν κοινωνίαν πρὸς οὐδεμίαν ἐπιστήμην σχῶν ποτε, ἄτε σύμπαντα τὸν βίον αὐτοῦ περὶ τὴν θήραν νέων πλουσιῶν καὶ τὴν ψυχμπορικὴν καὶ μαθηματοπωλικὴν καταναλώσας, καλῆ τῇ πίστει ἀνέθηκεν, ὡς φαίνεται, τὴν σύνταξιν τῆς κρίσεως εἰς τοὺς κυρίους ἐκείνους. Τοῦτο ἀριδῆλως καταφαίνεται καὶ ἐξ ἄλλων μὲν πολλῶν, ἀλλ' ἰδίως ἐκ τοῦ ὅτι, καίτοι τέλεον ἀπαίδευτος ὁ κ. Σιμόπουλος, ἔχει ὁμῶς ἀγωγὴν τινα καὶ ὀρθὸν τινα νοῦν· ἐπομένως ἦτο ἀδύνατον τόσον μωρὰ καὶ τόσον ψευδῆ αὐτὸς νὰ γράψῃ, οἷα εἶνε τὰ ἀναγεγραμμένα ἐν τῇ κρίσει τῇ φερούσῃ τὴν ὑπογραφὴν αὐτοῦ. Αὕτη εἶνε ἡ πρώτη ἐντύπωσις, ἣτις γεννᾶται ἐκ τῆς πρώτης ἀναγνώσεως τῆς κρίσεως ταύτης. Ὅτι ὁμῶς τὴν ὑπ' ἄλλων συνταχθεῖσαν ἔκθεσιν ταύτην οὐδ' ἀνέγνωσέ ποτε ὁ ὑπογράφας αὐτὴν μεμουςωμένος καὶ ἔντιμος οὗτος κύριος, καταφαίνεται ἀριδῆλως ἐκ τῆς αἰσχρορρημοσύνης τῆς ἐνταῦθα ἐκκενωθείσης. Ὁ κ. Ι. Χ. Σιμόπουλος ἔχει σύζυγον, ἔχει τέκνα, ἔχει ἰδιωτικὸν Λύκειον, εἶνε ἐπὶ τέλους γέρων. Ἀδύνατον λοιπόν, εἴαν ἦτο ἐν γνώσει τοῦ πράγματος, νὰ ἐπέτρεπέ ποτε νὰ φέρῃ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐκθεσις, ἐν ἣ ἦσαν γεγραμμένα: « Ὁ δὲ ἐν σκότῳ κεκρυμμένος ἀδεῶς ἔκτοτε θηλείαις ἐπέβαινε ». Ἀδύνατον!

1) Ἐκθ. σελ. 9. Ὁ κ. Ἀργυριάδης ὁ ὑπογεγραμμένος.

2) Αὐτόθ. σελ. 13. Λόγοι τοῦ κ. Πρωτοδίκου.

3) Αὐτόθ. σελ. 15. Ὁ κ. Σιμόπουλος ὁ ὑπογεγραμμένος.

4) Αὐτόθ. σελ. 29. Λόγοι τοῦ κ. Ζησίου.

5) Ἐκθ. σελ. 18. Ὁ κ. Σιμόπουλος ὁ ὑπογεγραμμένος.